

Tauragės krašto evangelikų liuteronų krikštynos XX a. II pusėje

JONAS MARDOSA

Lietuvos edukologijos universitetas, T. Ševčenkos g. 31, 03111 Vilnius

El. paštas j.mardosa@gmail.com

Straipsnyje nagrinėjamos XX a. II pusės Tauragės evangelikų liuteronų krikštynos. Pagrindinis medžiagos šaltinis tyrimui yra etnografinė lauko tyrimų medžiaga; panaudojant etnologų tyrimus ir visą medžiagą nustatomi pagrindiniai XX a. II pusės Tauragės krašto evangelikų liuteronų krikšto apeigų bruožai. Straipsnyje atskleidžiama, kurie tradiciniai krikštynų papročiai išliko, o kurie išnyko, sumenko arba transformavosi, taip pat liaudiško pamaldumo vieta XX a. krikštynose. Teigiama, kad išliko tradicinė krikštynų struktūra ir pagrindiniai apeiginiai bei paprotiniai jų elementai.

Raktažodžiai: Tauragė, evangelikai liuteronai, krikšto sakramentas, krikštynos, liaudiškas pamaldumas, krikšto tėvai

IVADAS

Reformacijos idėjos Lietuvą pasiekė praėjus vos keleriems metams po Martino Lutherio tezių paskelbimo. Pasak Ingės Lukšaitės, liuteronų bažnyčios simpatikai Vilniuje, pranciškonų vienuolyne, pasirodė apie 1525 m., tačiau nėra duomenų, kad XVI a. 4–5-ajame dešimtmetyje būtų susikūrusios evangelikų liuteronų bendruomenės Didžiojoje Lietuvoje. Tačiau nuo 4-ojo dešimtmečio fiksuojami reformacijos LDK faktai ir pradžia Žemaitijoje [19, 131; 134; 144], todėl neatsitiktinai pirmoji evangelikų liuteronų bendruomenė 1559 m. paminėta Šaukėnuose. Nors Vacys Vaivada pateikia diskusinių minčių apie istoriografijoje pareikštą nuomonę, kad 1567 m. Merkelis Šemeta įsteigė Tauragėje liuteronų bendruomenę [37, 121–124], tačiau dabartinė bendruomenė ištakas ir bažnyčios atsiradimą sieja su XVI a. viduriu [39]. To meto Tauragės miestelį neišvengiamai veikė Prūsijos kaimynystė, todėl parapijos narių padaugėjo XVIII a. iš Mažosios Lietuvos atsikėlus Prūsijos lietuviams ir vokiečiams liuteronams [14, 280]. Nepriklausomos Lietuvos laikais iki 1940 m. dvikalbė Tauragės parapija turėjo apie 8 tūkst. parapijiečių, iš jų 6 tūkst. lietuvių ir apie 2 tūkst. vokiečių. Sovietizuojant Lietuvą po vokiečių repatriacijos 1940 m. pasikeitė etninė tikinčiųjų sudėtis ir nuo tada pamaldos evangelikams liuteronams Tauragėje buvo laikomos tik lietuvių kalba [14, 286]. Po klaipėdiškių ir vokiečių

emigracijos 1958–1960 m. daugiausia liuteronų buvo Žemaitijos parapijose, nes iš šio krašto į Vokietiją išvyko ne tiek daug parapijiečių [15, 135]. Tauragės krašto evangelikai liuteronai yra lietuviai žemaičiai, o šiuolaikinė parapija XXI a. pradžioje vienija daugiau nei 5 000 tikinčiųjų [39] ir yra didžiausia Lietuvoje.

Dabartiniame Tauragės rajone evangelikai liuteronai sudaro 26,4 proc. gyventojų, o antroje vietoje esančiame Šilutės rajone – 12 proc. gyventojų [29, 30]. Taigi palyginti kompaktiškai gyvuojanti gausi liuteronų bendruomenė yra palanki dirva jų religinei kultūrai tirti. Ši aplinkybė lėmė straipsnio *objekto* pasirinkimą – XX a. II pusės Tauragės evangelikų liuteronų krikštynas, t. y. krikšto sakramento suteikimą ir apeigų bei papročių kompleksą. Chronologines straipsnio ribas apibrėžė turima lauko tyrimų medžiaga ir prielaida apie to laiko esminius pokyčius Tauragės evangelikų liuteronų krikštynose. Straipsnio *tikslas* – remiantis lauko tyrimų medžiaga ir etnologų tyrimais, išnagrinėti krikščioniškas ir liaudiškas evangelikų liuteronų krikštynų apeigas ir nustatyti jų ypatybes Tauragės krašte. Sieksime aptarti krikštynų liturginę prasmę ir apeigų liaudišką turinį; panagrinėti krikštatevių parinkimą ir jų funkcijas liuteronų krikštynose; atskleisti evangelikų liuteronų liaudiško pamaldumo savitumą ir ryšį su katalikų religiniais papročiais. Pastarojo uždavinio atsiradimą lėmė prielaida, kad istoriškai žmonių santykis su krikščionybe buvo grįstas apeigomis ir religiniais papročiais, tapusiais liaudies religija, kurios sudėtine dalimi yra liaudiškas pamaldumas / religingumas. Ispanų religijos etnologų teigimu, liaudies religija yra Bažnyčios mokymo adaptavimas vietinėms sąlygoms [27, 291]. Juolab kad liaudies religijoje, pasak Hanso Geybelso, bene svarbiausias elementas yra paprotys, ir ne tiek svarbu, kokioje religijoje jis atsirado. Nemažai papročių, atėjusių iš kitų religijų, prigija konkrečioje religijoje [11, 60]. Todėl įvairios krikščioniško religingumo formos, bendražmogiškasis kultūros pagrindas, kaip ir kultūrų sąveika bei greta gyvuojančių giminingų žmonių grupių, Tauragės krašto atveju – pirmiausia Mažosios Lietuvos, papročiai, neišvengiamai veikia krašto evangelikų liuteronų krikštynų apeigas, kuriose galima užtikti liaudiško pamaldumo apraiškų, ir šis jo aspektas yra svarbus tyrimo klausimas.

Be Reformacijos jubiliejaus, temos pasirinkimą paskatino ir jos tyrimo istorinės aplinkybės. Nors lietuvių religiniais papročiais etnografai pradėjo domėtis Nepriklausomoje Lietuvoje, tačiau sovietmečiu tokią veiklą nutraukė ateistinės visuomenės kūrimas. Todėl apie religijos etnologijos ir liaudiško pamaldumo tyrimus galima kalbėti tik pradedant paskutiniuuoju XX a. dešimtmečiu [20, 159–161]. Į tokį tyrimų kontekstą patenka ir krikštynos, kuriomis daugiausia domėjosi Rasa Paukštytė-Šaknienė. Autorės studijos, daugelis mokslinių straipsnių specialiai yra skirti krikštynoms, jos nagrinėjamos ir lietuvių gimtųjų tyrimų kontekste [22, 67–125; 23, 19–76 ir kt.]. Evangelikų liuteronų krikštynos nėra tapusios specialaus mokslininkų domėjimosi objektu, išimtis gali būti Eduardas Gizevijus [13] – nemažai jo XIX a. viduryje aprašytų papročių į savo straipsnį perkėlė A. Juška [10]. Tauragės liuteronų krikštynas XX a. bakalauro darbe apie liuteronų šeimos apeigas ir papročius yra nagrinėjusi Vilniaus pedagoginio universiteto studentė Sandra Germanavičiūtė [2]. Autorė rėmėsi etnografiniais lauko tyrimais (apklausė 21 respondentą). Kai kurie temos aspektai trumpai atskleisti jos straipsnyje periodinėje spaudoje [12, 4]. Tauragės krašto liuteronų krikštynos užfiksuotos ir šaltiniuose. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje esančioje Lauksargių bei Tauragės apylinkėse 1983 m. Eugenijos Venskauskaitės rinktoje medžiagoje, be sovietinių vardynų aprašymo, nemažai dėmesio skirta krikštynoms [4]. Pora aprašų esama Lietuvos istorijos instituto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomoje 1993 m. etnografinės ekspedicijos Tauragės rajone metu

Erikos Norgelaitės surinktoje medžiagoje [3]. Taigi straipsnio autorius disponuoja apie trisdešimties respondentų, gimusių nuo XX a. pirmųjų dešimtmečių iki XX a. 6–7-ojo dešimtmečio, atsakymais, kurie suteikia vertingų žinių apie tradicines XX a. krikštynas. Etnografiniai duomenys, papildyti etnologų tyrimų medžiaga, religine bei istorine literatūra, leidžia panagrinėti Tauragės evangelikų liuteronų XX a. II pusės krikštynas.

LITURGINIS IR LIAUDIŠKAS KRIKŠTO PAGRINDAS

Krikščioniško krikšto liturgijos formavimasis yra susijęs su pirmomis krikščionių bendruomenėmis, todėl nemažai bendrų ypatybių aptinkame sakramento traktuotėje ir liaudišku pamaldumu pasižyminčiuose įvairių tautų krikštynų papročiuose. Krikšto svarbą akcentavo apaštalai, „Priėmusiųjų Krikštą supratimu šis simbolinis veiksmas buvo saugojamas kaip svarbus prisikėlusio Viešpaties reikalavimas“ [16, 224]. Ilgainiui liturgijoje susiformavo septyni sakramentai; jų skaičius nusistovėjo dar XII a., bet galutinai buvo įtvirtintas Tridento susirinkime (t. y. jau po Reformacijos) [7, 63]. Tačiau Reformacijos metu iš sakramentų M. Lutheris „Katekizme“ paliko du, įsteigtus Kristaus. Tai – Krikšto ir Altoriaus sakramentai. Pagal jį, krikštas, „nors ir atliekamas žmogaus ranka, iš tikro tai paties Dievo darbas“ [18, 125]. Ši nuoroda kilusi iš *Naujojo Testamento*, „Evangelijos pagal Morkų“ paliudijimų [34, 93]. Taip buvo išaukštinta paradigmė krikšto reikšmė Reformacijos metu, nes per krikštą vaikai įvedami į Dievo malonės sandorą. Neatsitiktinai Martynas Mažvydas katekizme teigė: „Krikštas šventasis dara žmagų greku atleidima, ir devas tevas tam žmagui per sava sunu Jesu Christu dost dvase šventaje“ [21, 131]. Tikima, kad per krikštą krikštijamasis atgimsta ir tampa Dievo vaiku. Tiesa, evangelikai liuteronai turi išlygą. Jei krikštas vėliau nebus patvirtintas tikėjimu, jis neteks galios; taip pat jei tėvai netiki ir pakrikštyto vaiko neauklėja krikščioniškai, toks krikštas beprasmis [26, 183].

Kitokia buvusi liaudiška krikšto traktuotė, kuriai įtakos turėjo įvairūs požiūriai į gimusį vaiką dar iki krikšto liturgijos atsiradimo. Pasak M. Eliadės, „vos gimęs vaikas pasižymi tik fizine būtimi; jis dar nėra pripažintas šeimos ir priimtas visuomenės. Tiktai apeigos, atliekamos jam gimus, suteikia naujagimiui tikrai „gyvos“ būtybės statusą: tiktai per šias apeigas jis priimamas į gyvųjų visuomenę“ [8, 130]. Daugelis tautų tikėjo nekrikštyto vaiko labilia būsena įvairių pavojų akivaizdoje ir siekdami apgauti piktąsias jėgas jo nevadindavo vardu, tikro vardo neturintis vaikas nebuvo laikomas netgi žmogumi. Neatsitiktinai žvelgiant iš maginės perspektyvos genetiškai bei konfesiniu požiūriu skirtingų tautų gimtuvės pasižymi bendražmogiškais analogijomis, ir netgi XX a. pradžioje esama nemažai su magija susijusių tikėjimų, kurių tikslas – apsaugoti naujagimį ir užtikrinti laimingą jo gyvenimą. Ypač saugotasi piktosios dvasios, turinčių blogą akį žmonių, todėl iki krikšto naktį degino žvakę [28]. Yra žinoma, jog ir lietuvaininkai iki pat krikšto naktimis žibino lempą, kuri, tikėta, turi atbaidyti taikiusias pagrobti naujagimį laumes. Piktas dvasias iki krikšto turėjo atgrasinti į lopšį įdėta Giesmių knyga bei ugnies skiltuvas kaip grūdinimosi priemonės nuo visokio išlepimo [13, 143]. Tauragiškiai nekrikštytam vaikui ant krūtinės dėdavo išplėštus iš maldaknygės lapus. Net ir pakrikštytiems iki metų vaikams neleidavo žiūrėti į veidrodį, per daug jo nerodydavo svetimiesiems, kad „nenudvytytų“, ant rankos rišo suvertų iš įvairių karoliukų raištelį [3, 5; 41]. Todėl krikštas yra vertinamas kaip galutinio atskyrimo nuo ankstesnio pavojingo pasaulio ir įtraukimo į naująjį ritualas, kuris tradicinėse krikštynose sutapdavo su vardo suteikimu [38, 58; 66]. Krikščioniškas vertybes išpažįstančioje tradicinėje visuomenėje tikėta, kad krikštas suteikia vaikui saugą, o sakramentas padeda kūdikiui tapti tikruoju krikščionių bendruomenės nariu. Svarbi

buvo ir Bažnyčios bei žmonių pozicija mirusio nekrikštyto vaiko atžvilgiu. Tai itin svarbus argumentas, nes bažnytinių mirusiųjų knygų tyrimai rodo, kad Lietuvoje praktiškai iki XX a. vidurio vaikų iki mėnesio amžiaus mirtingumas sudarė arti penktadalio bendrojo mirusiųjų skaičiaus. Taigi skubotą vaikų krikštijimą lėmė priėžasčių kompleksas.

Istorinių duomenų apie liuteronų krikštijamo vaiko amžių suteikia Karlas Kapeleris. Antai XIX a. 2-ojo dešimtmečio viduryje silpną kūdikį į bažnyčią lietuvininkai veždavo praėjus pusdieniui nuo jo gimimo [17, 379]. Kitais atvejais Mažosios Lietuvos liuteronai nuo viduramžių turėjo krikšto dienos nustatymo tvarką. Joje būta maginio tikėjimo atšvaitų, sietų su vaiko sauga bei blogį nešančios galios atsiradimo galimybe [13, 143–144]. XX a. pastebimi krikštijamo vaiko amžiaus pokyčiai. Antai Tauragės r. evangelikai liuteronai iki sovietmečio krikštijo savaitės, kartais poros savaitių kūdikius. Dar didesnė laiko trukmė Latvijoje: liuteronai Kuržemėje minimu laikotarpiu krikštijo nuo trijų savaitių iki dviejų mėnesių ir daugiau amžiaus sulaukusį vaiką, nors katalikai kūdikį krikštijo trečių gimimo dieną [36, 61]. Daugiau tradicijų buvo išlaikę vokiečiai katalikai – XX a. pirmaisiais dešimtmečiais jie kūdikį krikštijo vos gimusį ar antrą, trečią, o protestantai – per pirmas tris dienas [9, 173]. Keblu nustatyti tokio krikšto laiko svyravimo priežastis. Padaryti tai yra sudėtinga netgi hipotetiškai. Viena aišku, kad iki XX a. vidurio tėvai skubėjo atlikti krikščionišką pareigą, ir šiuo atveju Bažnyčios, tėvų ir visuomenės siekiai sutapo. Tiesa, vaiko amžiui, kaip ir krikšto dienai, įtakos galėjo turėti dvasiškiečiai. Antai Tauragės bažnyčioje iki 1940 m. krikšto bei jungtinių apeigos buvo atliekamos antradieniais; 1940 m. atėjęs kunigauti kitam dvasiškiui, apeigos perkeltos į sekmadienį [2, 17], ir šias permainas galima sieti su sovietizacija. Kita vertus, pasak respondentų, XX a. II pusėje jos netikėjo, jog nekrikštytam kūdikiui gali pakenkti piktos dvasios ar numiręs nekrikštas susidurs su pomirtinio likimo sunkumais, visgi vyresnės kartos žmonių spaudžiami tėvai stengdavosi neužvilkti krikšto dienos. Ir tai atitinka Bažnyčios poziciją, išlikusią ir dabar. Nors lauko tyrimų medžiagoje skubėjimas dėl baimės palaidoti nekrikštytą kūdikį nefiksuoja, tačiau teologai ir XXI a. kalba apie kuo ankstesnę krikštijimą. Šiuolaikinė krikšto praktika numato, kad jei norima pakrikštyti greičiau, galima prieš mišias atėjus sutarti tą pačią dieną [24].

Kalbant apie krikšto laiką reikia priminti, kad Lietuvoje krikštas turi Bažnyčios ir valstybės santykių nulemtus savitumus. Istorikai egzistavo Bažnyčios ir valstybės sandora, suteikusi bažnyčiai pareigą registruoti naujagimius. Todėl, skirtingai nei Klaipėdos krašto, Tauragės evangelikai liuteronai kartu su krikščioniškuoju sakramentu, kaip ir kitų konfesijų atstovai, bažnyčioje gaudavo civilinį vaiko įteisinimą. Aneksavus Lietuvą, 1940 m. rugpjūčio 15 d. buvo paskelbtas privalomos civilinės metrikacijos įstatymas, pagal kurį iš bažnyčios buvo atimta teisė išduoti gimimo, santuokos ir mirties metrikus [30, 47–48]. Taigi krikšto sakramentas pasiliko religiniu veiksmu, patvirtinančiu jau suteiktą civilinėje įstaigoje vaiko vardą. Karo metu nutrūkusi tokia pilietinio vaiko įteisinimo tvarka buvo atkurta prasidėjus antrai sovietinei okupacijai. Gimties civilinio įteisinimo atsiradimas, ideologiniai argumentai, o ilgainiui pagerėjusi sveikatos apsauga ir gyvenimo kokybė lėmė, kad nyko baimė laidoti nekrikštytą kūdikį ir krikšto laiko skalė XX a. II pusėje išsitiesė iki trijų mėnesių, o kartais sakramentas suteikiamas ir pusės metų vaikui.

Tokią padėtį, kai liuteronų vaikų krikštijimo laikas neatitinka Bažnyčios nuostatų, galima aiškinti ne tik santykių su religija pokyčiais, bet ir silpnėjančia liaudiško pamaldumo įtaka. To rezultatas – sovietmečiu Lietuvoje sumažėjęs krikštijimų skaičius. 1959 m. krikštyta 82 proc., o 1965 m. – jau tik 59 proc. tais metais gimusių vaikų. Galbūt šie

skaičiai nėra tikslūs, kadangi kunigai pateikdavo netikslus duomenis. Vengiantys represijų dėl santykių su Bažnyčia tėvai prašydavo slėpti krikštijimo faktus, ypač kai 1962 m. imta reikalauti, kad kunigai sakramentus registruotų, įrašydami į krikšto knygas juos priėmusiųjų paso duomenis (krikšto atveju – tėvų) [30, 211–212]. Todėl sudėtinga nustatyti, koks procentas vaikų pakrikštyta Tauragės krašte, kiek iš jų evangelikų liuteronų ir katalikų ir kaip krikšto mastą veikė ideologinės valdžios nuostatos. Viena aišku, kad į tradicinių krikštynų lauką patekdavo ne visi vaikai. Tradicijas laužė ir XX a. 7-ojo deš. pradžioje Lietuvoje pradėtas diegti krikštynų pakaitalas – vardynos, kolektyviai rengiamos valdžios institucijose. Tauragės ir Lauksargių apylinkėse 1981–1982 m. iškilmingos vardynos surengtos maždaug pusei tuo metu gimusių vaikų. Tiesa, jos neištūmė krikštynų, nes dauguma vaikų būdavo krikštijami tą pačią dieną po vardynų su tais pačiais, o jei vėliau – tai su kitais krikštatėviais [4, 10; 12; 14; 19]. Vardynas rengdavo kartu keliems ar net daugiau vaikų, todėl jos būdavo vieną ar du kartus per metus. Taigi norintiesiems po vardynų krikštyti vaikus kartais tekdavo laukti kelis mėnesius. XX a. II pusėje krikštą ir krikštynų šventės rengimą veikė įvairūs veiksniai, lėmė daugelis aplinkybių. Tiesa, liturginė krikšto vertė žmonėms liko nepakitusi, nes šeimos požiūris į tikėjimą, papročius, kartais vyresnės kartos gyventojų įsitikinimai buvo reikšmingi naujagimių tėvams. Kartu egzistavo ideologinės valdžios galios poveikis. Visa tai iš dalies naikino tradicinius krikštynų papročius, silpnino liaudiško pamaldumo bruožus, tačiau kartu krikštynų apeigoms suteikė ir naujų spalvų.

PASIRENGIMAS KRIKŠTYNOMS

Lauko tyrimų medžiaga liudija, jog sovietmečiu pamažu įsitvirtina krikštynų modelis, kurį R. Paukštytė įvardija supaprastintu; jo struktūroje išsiskiria išleidimo į bažnyčią papročiai, apeigos bažnyčioje ir krikštynų vaišės [22, 100]. Reikia pažymėti, kad respondentai krikštynomis įvardija ir be pirmosios ar trečiosios dalių šventę arba vien tik krikšto aktą bažnyčioje, kurį nebūtinai turi lydėti vaišės su vienokiais ar kitokiais papročiais. Bent kuriuo atveju krikšto apeigoje privalo dalyvauti krikštatėviai, kurie per krikštą vietoj vaiko išpažįsta tikėjimą [26], todėl ruošiantis krikštynoms buvo svarbu surasti krikštatėvius (respondentai neretai juos vadina kūmais). Dar liuteronybės pradžioje mažalietuviai šiai pareigybei skyrė nemažai dėmesio, nors iš 1551 m. laiško kunigaikščiui Albrechtui matyti, kad Martynui Mažvydui krikštatėviai kelė rūpesčių dėl tikėjimo tiesų neišmanymo [21, 289]. Iš to galima spręsti, kad krikšto sakramento reikšmė ir krikštatėvių pareigos buvo suvoktos, išskyrus keliamus jiems religinius reikalavimus. Reformacijos pradžioje užgimusi evangelikų liuteronų liturgija instituciškai išlaikė pozicijas ir tėvams bei krikštatėviams ir šiandien primena krikščionio tikėjimo tiesas ir pareigas, taip pat reikalauja, kad krikšto tėvai ar bent vienas iš jų būtų liuteronų bažnyčios narys [32]. Šiuolaikinė liturgija numato bent vieną krikštatėvį, bet dažniausiai būna du ar trys (netgi vienos lyties), priėmę krikšto sakramentą ir po konfirmacijos, nuo šešiolikos metų atsakingi už liuteronišką vaiko auklėjimą asmenys [24].

Lauko tyrimų medžiaga liudija savitas liuteronų krikštatėvių skaičiaus tradicijas. Pasak R. Paukštytės, ikisovietiniu laiku pirmiausia evangelikai liuteronai bei evangelikai reformatai, o kartais ir turtingi katalikai kvietė kelias krikštatėvių poras [22, 82]. Tauragės krašte krikštatėvių skaičius koreliuojasi su materialine šeimų padėtimi, nes dvi poros išliko sovietmečio pradžioje, o ypač „mandresni“ kvietė net tris jų poras [4, 15; 17]. Išskirtinis evangelikų liuteronų krikštynų bruožas buvo šalia krikštatėvių vadinamosios

nešėjos dalyvavimas krikšto apeigoje, kuri lietuviniškams, pagal E. Gizevijų, buvus žinoma XIX a. viduryje [13, 145]. Nešėją dažniau pasitelkdavo, kai krikšto motina būdavo jauna, o jei ji būdavo vyresnio amžiaus, ištekėjusi ir jau turinti savo vaikų, tuomet nešėjos nekviesdavo, nors antai Gaurės apyl. Joniškės k. moteris prisiminė buvusi nešėja vos 14 metų. Kada būdavo kelios krikštatėvių poros, ja galėjo tapti antrosios poros moteris. Pasitaikydavo, kad nešėja būdavo pribuvėja [4, 21; 33–34]. Taigi nešėja buvo tarsi jaunos krikštamotės pagalbininkė, kurios pareiga buvo įnešti krikštijamą kūdikį į bažnyčią ir po krikšto apeigų iš jos išnešti. Pasak Joniškės k. gyventojos, „bobinčiuje“ jos aptvarko kūdikį, aprenkia krikšto marškinėliais ir įteikia kūmams [4, 21]. Tiesa, nešėjos poreikis kartais būdavo gana „žemiškas“, kadangi pasitaikydavo, jog krikštatėviai mieste pasigerdavo ir vaikui reikėjo priežiūros [4, 21, Joniškės k.]. Nepaisant tokių išimčių, ją galima prilyginti tradicinėse katalikų krikštynose pagalbininke dalyvavusiai pribuvėjai. Apskritai nešėjos funkcijos bažnyčioje leidžia kalbėti apie sakralizuotą krikštatėvių traktuotę apeigose, todėl profaniškas rūpinimasis kūdikiu priskiriamas nešėjai. Kiek skirtinga latvių liuteronų paprotinė elgsena. Iki sovietmečio Latvijos evangelikai liuteronai nešėją parinkdavo pagal kūdikio lytį ir turėjo nešėją tėvą arba nešėją motiną [36, 61]. Tauragės krašto krikštynose duomenų apie tokius papročius nesama. Lauko tyrimo duomenimis, Tauragėje XX a. II pusėje nešėjos dalyvavimas apeigose nyko ir artėjant prie amžiaus pabaigos šis tradicinis personažas neišliko, o krikštatėvių skaičius sumažėjo iki vienos poros.

Buvusi tradicija krikštyti kūdikį netgi kitą dieną po jo gimimo vertė naujagimio tėvą pasirūpinti krikšto tėvais, tačiau kintant krikštijamo kūdikio amžiui, tuo gali užsiimti abu tėvai. Pasirinkimo variantų nebūta daug, nes tradiciškai krikšto tėvais kviečiami liuteronų tikėjimo (katalikai tada, kai kviečiami skirtingo tikėjimo sutuoktiniai) kaimynai ar šiaip artimesni asmenys, nors nevengta ir giminaičių bei draugų. Dažniau jais būdavo sutuoktiniai, bet buvo ir esama viengungių. XX a. II pusėje kviečiant krikštatėvius vyraujančia iškyla giminystės idėja. Galbūt kaimyninių ryšių ir draugystės prioritetas šiuolaikinėje visuomenėje prarandamas dėl padidėjusio žmonių mobilumo. Padidėjusi migracija nubloškia žmones toli nuo krikštavaikių, prarandami socialiniai saitai ir todėl sureikšminama giminystė kaip stabilėnis veiksnys, nes „giminystė yra idėja ir vaizdinys žmonių ypatingam artimumui išreikšti“ [6, 395]. Tiesa, reikia pažymėti, jog pretendento į krikštatėvius pasirinkimas neužtikrina realaus rezultato. Apklauskos duomenimis, be amžiaus skirtumų, esama ambivalentiško požiūrio į sutikimą tapti krikšto tėvais. Vieni teigia, kad siūlymo galima atsakyti, jei nesinori ar trūksta laiko, išskyrus tą atvejį, kada kūdikis serga, nes tada privaloma atlikti krikščionišką pareigą. Yra ir priešinga nuomonė, jog atsakyti kvietimo negalima ir tai grindžiama maginiu mąstymu – nesutikus vaikui nesiseks gyvenime.

Nors liturgija nekelia specialių reikalavimų krikštatėviams, tačiau, be konfesinių reikalavimų, gyvavo su liaudišku pamaldumu siejamas tikėjimas, kad krikštatėvių polinkiai gali persiduoti krikštijamiems vaikams. Šiame kontekste svarbios krikštatėvių charakterio savybės ir ypač jų dora. Todėl vengta kviesti nesantuokinį vaiką turinčią merginą, nors jokių formalų draudimų jai nebūta. Vienos respondentės krikštamotė buvo „merga su vaiku“, ir ji nuolatos primindavo tėvams tai kaip nuoskaudą, kad tėvai kitiems vaikams parinko gerus krikšto tėvus, o jai tik tokią tesurado (Kaupių k.) [2, 21]. Remiantis lauko tyrimų medžiaga, iki šiandienos Lietuvoje yra išlikęs draudimas eiti į krikštamotes neščiai moteriai. Sakoma, kad mirs krikštijamas arba besilaukiančios moters vaikas. Maginiai teiginiai kartais būdavo nukreipti pozityvių siekių gyvenime linkme. Norinčiai į krikštamotes

eiti merginai net sakydavo: „Nemušk su šluota, į kūmas nevadys“; arba – krikštijančiai berniuką merginai geriau seksis su vyrais (Gaurės apyl. Milgaudžių k.) [3, 5], ir apskritai pirmą kartą merginai yra geriau krikštyti berniuką, o vaikui – mergaitę, tuomet jiems bus sėkmingesnės antrosios gyvenimo pusės paieškos. Tauragės apyl. Požerūnų, Jocių k. teigta, jog pirmą kartą krikštijanti mergaitę mergina neištekės [4, 26–29].

Kartais tikėjimai galėjo persimesti į realią žmonių elgseną. Respondentė iš Lauksargių apyl. Aukštvilkių kaimo teigė, jog jos dukra dalyvavo dvynukų – berniuko ir mergaitės – krikštynose. Jai rodėsi, kad vaikų senelė dėl sėkmės meilėje berniuką krikštyti sąmoningai įteikė artimesnei giminaitei, o ne respondentės dukrai [2, 23]. Be tikėjimo krikštatėvių asmeninių ypatybių galia paveikti vaikų gyvenimą, Tauragės evangelikai liuteronai įsikomponuoja į bendrą XX a. I pusėje gyvavusios nuomonės apie vaiko tėvų ir krikštatėvių giminystės saitus atsiradimo erdvę. Nors tokia giminystė vertinta kaip dvasinė, tačiau teigiama, kad krikštatėviai su krikštavaikiais negali kurti šeimos [22, 81–83]. XX a. II pusėje tarp evangelikų liuteronų įvyko požiūrio į krikšto tėvų ir krikšto vaikų vedybas kaita. Vieni abejoja kraujo ryšiu, kiti išlaikė tikėjimą giminystės atsiradimu. Ir nors tikėjimas nenulemia realios žmonių elgsenos konkrečiu atveju, tačiau vaizdinio kilmė neabejotinai glūdi krikščioniškame krikštatėvių vertinime. Pagal krikščionišką tradiciją, krikštatėviai tampa antrais atsakingais už vaiko ateitį tėvais. Bažnyčios pozicija krikšto metu krikštatėviams primenama tiek liuteronų, tiek katalikų dvasininkų, ir šis aspektas gerai žinomas respondentų.

Pagrindinė krikštatėvių pareiga krikšto metu buvo atstovauti kūdikiui. Sovietmečiu, jei krikštatėviai nebūdavo vyras ir žmona, už krikštynų apeigas bažnyčioje mokėjo krikšto tėvas, o prieš krikštynas krikšto motina turėjo pasirūpinti dovanomis vaikui. Tauragės r. į krikštatėvių dovanų sudėtį patekdavo muilas, čiuptukai, o dėl vargano žmonių gyvenimo kartais pridedamas net manų kruopų maišelis [4, 26–29]. Sovietmečiu buvo sakoma, kad iki vienerių metų krikšto tėvai vaikui turi dovanoti daug dovanų, kad jo drabužiai geriau laikytų (Aukštvilkių k.) [2, 22]. Kai kada krikštynų metu buvo apdovanojamos ir motina bei pribuvėja. Tačiau negirdėta apie iškilmingą dovanų rinkimą, koks buvęs E. Gizevijaus laikais, kai nešėja antrą dieną organizuoja dovanų kūdikiui rinkimo apeigą [13, 145]. Latvių apeigose gana dažnas, tiek vykstant, tiek parvykus iš bažnyčios, pinigų kaip išpirkos ant žemės metimas. Kuržemėje net rengė kūmų šokį dėl pinigų bei dovanų rinkimo. Nešėja 12 val. nakties su vaiku ant rankų pereinavo grojant muzikai per kambarius, o krikšto tėvai ir svečiai dėjo ant vaiko pinigus arba suvyniodavo juos į padovanotą drobę [36, 61–62].

Būtinasis krikšto apeigų atributas yra vaiko krikšto marškinėliai. Dažniausiai krikšto rūbai buvo siuvami pačių motinų, nors buvo galima juos ir nusipirkti. Lauko tyrimai Tauragės r. rodo, kad krikšto marškiniai sovietmečiu būdavo krikštatėvių dovanų dalis [3, 5; 42]. Jei nebūdavo krikštynų vaišių, tada marškiniai buvo motinos rūpestis [4, 22]. Krikšto marškiniai buvo panašūs į suknelę ir tiek berniukams, tiek mergaitėms buvo siuvami iš balto audinio. Kūdikiui lytį pabrėždavo puošnus baltas apklotas, kurio papuošimo simbolika žinoma daugeliui tautų: berniukų mėlynai, o mergaičių rausvai kaspinėliai. Tauragės liuteronai krikšto apklotą papildomai puošdavo mirtomis [12, 4], ir tai rodo išlikusį XX a. I pusės papročių ritualinį savitumą, nes mirta buvusi liuteronų apeiginės kultūros tradicija: iš mirtų tiek Lietuvoje [35, 232], tiek Latvijoje būdavo pinamas nuotakos vainikėlis [36, 105]. Taip pat liuteronų apeigoms buvo būdinga pagalvė (žinota ir Žygaičių katalikų), ant kurios krikšto metu guldomas vaikas. Pagalvė galėjo būti išsiuvinėta,

puošta kaspinais ir apdėta rūtomis ar mirtomis [4, 22; 25; 36, 12, 4]. Naujagimio krikšto rūbai galėjo būti traktuojami ir iš maginės perspektyvos. Gyvavo tradicija su pirmagimio krikšto rūbais krikštyti ir kitus šeimos vaikus. Buvo draudžiama skolintis vaiko krikšto drabužius, nes tada vaikas bus neturtingas, visą gyvenimą skolinsis; geriausia buvo juos padovanoti. Tiesa, XX a. II pusėje nebevengiama skolinimo, o reali elgsena su krikšto marškiniiais liudija jos įvairovę. Vieni krikštijo visus vaikus su pirmagimio rūbeliais, nes buvo manoma, kad tada broliai ir seserys tarpusavyje geriau sutars; kiti neišsaugojo krikšto marškinių, nes netiki jų magine verte. Toks pat paprotys buvęs ir tarp latvių liuteronų [36, 61], o Vokietijoje kartais marškinius perduodavo iš kartos į kartą [1, 435].

Suderinę krikštynų reikalus ir paruošę krikštynoms reikalingą inventorių, dažniausiai prieš savaitę tėvai ar būsimieji krikstatėviai eidavo pas pastorių išreikšti norą krikštyti kūdikį. Krikšto dienos pradžia, lauko tyrimų duomenimis, XX a. II pusėje nepasižymi papročių gausa. Krikštynų dieną kūdikį aprengdavo motina, kartais kūmai ir taip paruoštą vaiką reikėdavo krikstatėviams išpirkti [3, 5]. Iš praeities žinomus su palydomis iš namų susijusius tikėjimus įvairiais pavojais bandydavo įveikti maginių ir krikščioniškų praktikų galia. Lietuvininkai XIX a. kūdikį kūmams perduodavo pro langą, bandydami apgauti Giltinę, kuri, manyta, laukdavo prie durų išnešamo naujagimio [13, 144]. XX a. II pusėje vieni vystydami vaiką derino liaudiškus ir krikščioniškus simbolius: į vystyklus įvyniodavo duonos gabalėlį ir maldaknygės skiautę, kad vaikas būtų sotus ir pamaldus [3, 5]. Kiti pasitelkdavo maginę praktiką: vandenį, kuriame maudė kūdikį, veždami krikštyti pildavo į vežimo vėžes, kad vaikas būtų greitas (Aukštvilkių k.). Įprasta, kad prieš išvykstant dėl saugos kelyje suvystytą vaiką tėvai peržegnodavo ir palaimindavo (Kęščių k., Kaupių k.) [2, 18]; kartais išleisdavo su krikstatėvių arba bendra su motina malda ar net ir giesme. Tokių liaudiškų papročių ir krikščioniškų elementų išlikimas kurį laiką ir XX a. II pusėje liudija tikėjimą pavojais nekrikštytam vaikui, todėl krikščioniškais simboliais bei magija buvo siekiama suteikti vaikui gobą ir net paveikti jo ateitį.

Tradicinių krikštynų apeigose bažnyčioje motina nedalyvaudavo. Pirmiausia dėl sveikatos būklės po gimdymo, tačiau šiame kontekste egzistavo bendraeuropietiškas, ikiistorinius laikus menantis požiūris į gimdyvę. Buvo teigiama, kad pagimdžiusi motina, kaip ir kūdikis, yra nešvarūs, jiems gresia įvairūs pavojai, o motina yra pavojinga aplinkiniams. Apie susitepusias gimdymo metu ir reikalingas apsivalymo motinas liudija *Senasis Testamentas* [33, 148]. Iš to kilo iki palaiminimo bažnyčioje motinai taikyti įvairūs apribojimai, ji nešiojo įvairias apsaugas. Tauragės krašto liuteronės tuo metu stengėsi nedaryti nuodėmių, o šešias savaites po gimdymo moteris buvo vadinama „šešiauninke“. Šis gimdyvės apibūdinimas buvo vartotas XIX a. lietuvininkų gimtųjų papročiuose [13, 142], nors XX a. I pusėje žinotas ir Dzūkijoje [5, 316]. Praėjus šiam teminui, gimdyvė būdavo įvesdinama į bažnyčią. Tauragės liuteronų kunigas krikšto metu kūmams išduodavo dokumentą apie įvykusį faktą, su juo „šešiauninkė“ po šešių savaičių eidavo šventadienį į bažnyčią atlikti įvesdinimo apeigos. Po pamokslo kunigas skelbdavo užsakus ir išvardydavo bendrai įvesdinamas motinas, kurios kunigo maldų metu stovi, o visi klūpo [4, 15]. Įvesdinimo į bažnyčią apeiga buvo liaudiško pamaldumo norma, kurią bažnyčia palaikė, ir tik sovietmečiu ji prarado gyvybingumą. Neįvesdindavo tik nesantuokoje pagimdžiusios moters [3, l. 42]. Per tas šešias savaites evangelikės liuteronės nesilankė bažnyčioje, ir tai paaiškina, kodėl krikšto metu motiną keitė nešėja. Remiantis lauko tyrimais galima teigti, kad respondentės liudijo apie tokios apeigos praktikavimą XX a. 4–5-uoju dešimtmečiu. Vėlesniame dešimtmetyje apie moterų įvesdinimo apeigos buvimą moterys

buvo tik girdėjusios, tačiau pačios į bažnyčią nebuvo įvestos. Informaciją apie įvesdinimą jaunesnės moterys žinojo kaip istorinės atminties faktą. Praradus minėtus motyvus ir sovietmečiu nustojus skubėti krikštyti, įsitvirtino paprotys suteikiant krikšto sakramentą dalyvauti kūdikio tėvams, taip pat krikštynų šventės svečiams. Taigi sakralios krikšto apeigos liaudiško pamaldumo dėmuo sumenko ir apeigos bažnyčioje tapo integralia šeimos šventės dalimi, kurios tęsinys buvo krikštynų vaišės. Tiesa, perėjimo iš pasaulietinio į sakralųjį pasaulį apeiga iki XX a. vidurio ne vienodai aptinkama visoje Lietuvoje. Toks perėjimo ritualus atitinkantis moters įvesdinimas, esant įvairiai laiko trukmei po gimdymo, XX a. pirmaisiais dešimtmečiais taip pat žinotas įvairiuose Europos kraštuose.

KRIKŠTYNŲ VAIŠĖS

Svarbus krikštynų momentas yra jų vaišės, kurios suteikia galimybę atskleisti nepakankamai pažintus liuteronų apeigų puslapius, papročius ir liaudies pamaldumo raiškos formas. Tiesa, liaudiško pamaldumo kontekste funkcionavo labiau tradiciniai pakrikštyto vaiko sutikimo papročiai. Kaip ir išvažiuodami, taip ir sugrįžę iš bažnyčios krikšto tėvai sukalbėdavo maldą, pagiedodavo. Tuomet kūdikį paguldydavo ant lovos arba į lopšį. Kitur krikšto tėvai vaiką stengėsi atiduoti motinai tiesiai į rankas (Kęščių k., Kaupių k. ir kt.) [2, 23], nes tolesnė sutiktuvų eiga buvo susijusi su pramoginiais papročiais. Visuomet grįžus iš bažnyčios krikšto tėvas visus apdalydavo saldainiais. Klaipėdos ir Šilutės rajone liuteronai vadinamuosius išpirkos saldinius vadino „lėlės kojomis“ arba „kūmų žiedais“ [22, 110], o Žemaitijoje žinomi įvairūs papročio variantai [23, 38–39] galbūt yra paveikti liuteronų papročių arba tiesiog Vakarų Lietuvos tradicijos. Tauragės apyl. Požerūnų k. vadinamą „lėlės pyragą“ arba „lėlės koją“ sudarė saldainiai, kurių, teigiama, reikia apie dešimt kilogramų [4, 26]. XX a. 4–6-uoju dešimtmečiu išlikęs bandymas apgauti po krikšto parvykusius krikštatevius. Prie vartų susirinkę svečiai stengdavosi paimti iš kūmų kūdikį ir paslėpti. Pasakojama, kad „buobalė“ (pribuvėja) išviliojo, paslėpė kūdikį ir atidavė suvystytą katę, kurią motina išvystė [4, 31]. Jei krikštateviai papročio nežinodavo ir vaiką atiduodavo svečiams, vėliau simboliškai „pavogtą“ reikėdavo išpirkti. Tada gaudavo dovanų ne tik už sutikimą, bet ir išpirką už „pavogtą“ kūdikį.

Įdomus evangelikų liuteronų pirmasis krikštatevių kūmavimo pažymėjimas, vadintas „žąsikės pešimu“. Šis pramoginis paprotys patvirtina jaunimo įžengimą į ypatingą krikštatevių statusą turinčių asmenų būrį. Pagal jį, parvykus iš bažnyčios iš tokio krikštatevio ar krikštamotės buvo prašoma „žąsikės“ – apkaišyto plunksnomis butelio degtinės arba vyno. Artimas šiam paprotys buvęs dar XX a. 9-ojo deš. pradžioje ir vadintas „žąši strošina“. Jis reiškė, kad reikia dėti ant stalo plunksnomis puoštų saldinių ir gėrimo butelį [4, 16; 31]. Tauragės rajone prašytojai netgi gnaibydamo krikštatevius ir dainuodavo vaikišką liaudies dainą „Plaukė žąselė per ežerėlį“ (Kęščių k.) [2, 22]. Įdomus šio papročio variantas yra aprašytas Žilvyčio Šaknio. Pasak jo, apie 1953 m. pirmas krikštynas Būdviečiuose, Žygaičiuose (Tauragės r.) pažymėdavo papročiu, vadintu „žąši duot nupešt“. Jis reiškė, kad pirmą kartą į krikštynas einanti mergina turėjo duoti butelį degtinės su pririšta prie kakliuko gėlele, dažnai mirta, vaizduojančia plunksną. XX a. pabaigoje po „žąsies pešimo“ pirmą kartą tapusi kūma jau vadinta mergina. Tokio krikštynų papročio ištakas platesniame geografiniame ir apeiginiame kontekste Ž. Šaknys sieja su jaunimo socialinio statuso kaitos papročiais ir išvelgia iniciacinę jo vertę, kai galiausiai paprotys virsta promoga [31, 149]. Tačiau reikia pažymėti, kad socialinės kaitos požiūriu toks argumentas gali būti svarus ir prasmingas tik tuo atveju, jei pirmą kartą į krikštamotes eitų arti

brandos amžiaus paauglė, o tai liuteronams nebuvo būdinga, ja galima tapti tik po konfirmacijos. Tiksliau būtų paprotį vertinti iš perėjimo apeigų perspektyvos, nes iniciacijos visgi yra priėmimo į suaugusiųjų visuomenę ritualai [25, 154]. Panašūs papročiai sieja Tauragės kraštą su Suvalkija. Čia taip pat pirmą kartą būdami krikščionimis, privalo dėti ant stalo žąsį ir butelį arba vien butelį, papuoštą plunksna ir panašų į žąsį ar mėlyną / raudoną kaspiną ir užkišta plunksna [22, 114]. Minėtų papročių pavadinimo etimologija nėra aiški, tam reikia atskiro tyrimo, kaip ir kilmės klausimui. Galimas dalykas, kad jie turėjo apeiginę paskirtį. Tačiau XX a. II pusėje liaudiško pamaldumo kontekste gyvavę pramoginiai papročiai suteikia evangelikų liuteronų krikščionims savitumo.

Įprasta krikštą pažymėti nors ir neiškilmingomis vaišėmis. Be krikšto dalyvių, šeimos narių, dalyvaudavo pakviesti artimiausi giminės bei kaimynai. Sovietmečiu svečių susirinkdavo nuo penkiolikos iki dvidešimties žmonių. Vaišės prasidėdavo būdingu visai Lietuvai už vaiko sveikatą pilno stikliuko išgėrimu [2, 23]. Tradicinės XX a. I pusės evangelikų liuteronų krikščionų vaišės trukdavo dvi dienas. Antroje amžiaus pusėje vaišės ilgiau trukdavo sekmadienį, jei krikščionys davė per pamaldas, bet ir tai pusdienį, o šio dieną – tik vakare [4, 22]. Apskritai sovietmečiu antireliginės kovos sąlygomis, galbūt vengiant viešinti krikščionys, vaišių trukmė pamažu menko. Nesileidžiant į vaišių turinio peripetijas, galima pasakyti, kad specifinis jų bruožas buvo žinomas iš Žemaitijos gėrimų tradicijų – šalia degtinės anodijos vartojimas krikščionyse [4, 16; 25]. Bene vienintelis su maginiu mąstymu susijęs vaišių paprotys, neturintis konfesinių skirtumų tarp daugelio tautų ir likęs sovietmečiu, patarimas krikščionims prieš vaišių stalą sėdėti susiglaudus, kad vaikas neturėtų tarpų tarp dantų. Tiesa, pas liuteronus neužfiksuota Jocių k. buvusio katalikų tikėjimo, kad jei kūmai per krikščionys susipyks, vaikas bus irzlus, o jei bus nesiprausęs, tada vaikas valgys žemę [4, 29].

Krikšto metu krikščionų gauti įpareigojimai ateityje globoti vaiką, rūpintis jo gerove tapo liaudiško pamaldumo norma. Krikščionų statusas ir krikščioniški bei gyvenimiški siekliai skatino juos palaikyti su vaikais ryšį ir aplankyti gimimo dienos, Kalėdų, Velykų proga ir ypač per konfirmaciją. Aplankydami atveždavo saldumynų ar praktiškų daiktų, įteikdavo pinigų. Kada krikščionimis būdavo kaimynai, vaikai juos per Velykas aplankydavo kiaušiniaudami. Lauksargių apyl. atėję su kadagio šakele plakdavo ja per kojas šaukdami „Velykaičių, velykaičių“ [4]. Tiesa, tarp Tauragės liuteronų neužfiksuoti pirmajam pasirodžiusiam dantukui skirti papročiai. A. Van Gennepas pasaulio kultūroms būdingą paprotį vertina kaip vieną iš įjungimo ritualų formų [38, 58]. Šis paprotys žinotas Kuržemėje: čia pirmas ne iš šeimos narių pamatęs pasirodžiusį dantuką dovanoja vaikui palaidinę ar sidabrinį šaukštą [36, 62]. Pažymėtina, kad XX a. II pusėje Tauragės krašto liuteronų krikščionyse atsiranda iš katalikų apeigų perimtų simbolių. Antai, pagal lauko tyrimų medžiagą, tradicinėse liuteronų krikšto apeigose žvakės nebuvo naudojamos. Tauragės rajone jos pradėjo plisti sovietmečiu [12, 4]. Šiuolaikinė liuteronų kanonų teisė tokių atributų naudojimo krikšto apeigose nenumato, tačiau tam pritaria [24]. Taigi žvakės galima vertinti kaip liaudiško pamaldumo reiškinį, kuriam turėjo įtakos katalikiški papročiai. Tik katalikai krikšto žvakės saugo pirmajai Komunijai, liuteronai kartais jas naudoja konfirmacijos apeigose [12, 4]. Tiesa, ir liuteroniški papročiai veisdavo greta gyvenusių katalikus, todėl krikšto metu kartais būdavo ir nešėja [4, 26]. Apibendrinant reikia pasakyti, kad sovietmečiu evangelikų liuteronų, kaip ir kitų konfesijų, krikščionyse liaudiškas pamaldumas pamažu išstumiamas į gyventojų dvasinio gyvenimo periferiją. Jei XX a. II pusės pradžioje Tauragės liuteronų krikščionyse krikščioniški elementai ir jų samprata rengiantis krikščionys kūdikį ir papročiuose po krikšto išlieka, tai artėjant prie

XX a. pabaigos jie nėra krikštynų šventės liaudišką pamaldumą formuojantys ar išreiškiantys bruožai.

IŠVADOS

Tauragės evangelikų liuteronų apeigos ir papročiai turi religinės subkultūros požymių, krikštynose pasireiškusių specifiniais simboliais, simboliniais veiksmais, papročiais, sudariusiais krikštynų komplekso savitumą. Nagrinėjamai lietuvių evangelikų liuteronų krikštynų struktūrai turi įtakos etninis veiksnys, tačiau apeigų esmę sudaro liturgijos reikalavimai, kaip ir bendražmogiškasis pagrindas, dėl kurio randama bendrumų su analogiškais lietuvininkų bei kaimyninių kraštų liuteronų, netgi katalikų šventės tradicijomis.

Sovietmečiu kurį laiką išlieka pagrindiniai evangelikų liuteronų tradicinių krikštynų apeigų momentai, būdingi jų papročiai. XX a. I pusės Tauragės krašto evangelikų liuteronų krikšto apeigose specifiniai liaudiško pamaldumo bruožai reiškėsi religiniu ir pilietiniu vaiko gimties įteisinimu, krikšto rūbelių puošimu mirtomis, nešėjos personažu, dviejų dienų krikštynų vaišių trukme bei krikstatėvių pareigas apimančiu papročių lauku. XX a. II pusės Tauragės krašto liuteronų šeimos švenčių analizė leidžia teigti, kad sovietmečio žmonių gyvenimo pokyčiai, ateistinė ideologija keitė žmonių mąstyseną bei gyvenimo būdą, tad turėjo įtakos ir krikštynų eigai bei papročiams. Krikštas pasiliko sakramento suteikimo apeiga su formaliu jau suteikto vardo patvirtinimu. Dalis specifinių krikštynų bruožų išliko etnokultūrinės atminties faktais.

XX a. I pusėje gyvavę papročiai sovietmečiu nyko arba sumenko, transformavosi, trumpėjo vaišės, mažėjo rituališkumas ir augo pramogos reikšmė apeigose. Krikštijamų kūdikių amžius pailgėjo, išnyko apeiginė nešėjos pareigybė, tradicija puošti krikšto apklotą mirtų šakelėmis, o kūdikio tėvai, kaip ir svečiai, krikšto metu tampa apeigų bažnyčioje dalyviais. Maginių praktikų krikštynose nykimas ir pramoginių elementų plėtotė sumažino liaudiško pamaldumo raišką krikštynose. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, evangelikų liuteronų bažnyčia išlaikė savas pozicijas krikštynose. Išliko tradicinė jų struktūra, stabilios sakramento suteikimo apeigos, bet kiti krikštynų elementai pamažu praranda tradiciškumą ir krikštynos įgauna mažai ritualizuotos šeimos šventės pavidalą.

Gauta 2017 10 23

Priimta 2017 11 17

Šaltiniai ir literatūra

- [1] БЕРЕЗИНА, Татьяна Арсеньевна. Шведы. *Рождение ребенка в обычаях и обрядах. Страны зарубежной Европы*. Москва: Наука, 1999, с. 423–437.
- [2] GERMANAVIČIŪTĖ, Sandra. Tauragės liuteronų šeimos apeigos ir papročiai XX a. Bakalauro darbas. Vilnius, 2007. LEU HMF Lietuvos istorijos katedros metodinis kabinetas. B. 694.
- [3] Gimtųjų papročiai. 1993 m. surinko Vilniaus pedagoginio universiteto studentė E. Norgelaitė. *Lietuvos istorijos instituto bibliotekos rankraštynas*, b. 1671.
- [4] Vardyns (krikštynos) ir jų papročiai. 1983 m. surinko E. Venskauskaitė. Vilniaus universiteto kraštotyros klubo „Ramuva“ ekspedicija, Lauksargiai. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 169, b. 350.
- [5] BIZIULEVIČIUS, Stasys. *Liaudies medicina Aukštadvario krašte 1935–1939 metais*. Vilnius: Versmė, 2013. 222 p.
- [6] ČEPAITIENĖ, Auksuolė. *Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas. Besikeičianti Lietuva XX amžiuje*. Vilnius: LII I-kla, 2013. 648 p.

- [7] ČIBIRAS, Kristupas. *Liturgika*. Trečias pataisytas pritaikytas programai leidimas. Kaunas, 1942. 128 p.
- [8] ELIADE, Mircea. *Šventybė ir pasaulietiškasumas*. Vilnius: Mintis, 1997. 162 p.
- [9] ФИЛИМОНОВА, Т. Д. Немцы. *Рождение ребенка в обычаях и обрядах. Страны зарубежной Европы*. Москва: Наука, 1999, с. 164–184.
- [10] JUŠKA, Albertas. Kai kurie XIX amžiaus lietuvininkų šeimos papročiai. Iš: *Lietuvininkų kalba; Mažosios Lietuvos tautosaka; Mažosios Lietuvos etnografija*: mokslinių konferencijų pranešimai. Sudarytoja ir leidėja A. Sabaliauskienė. Kaunas: Kelias, 1994.
- [11] GEYBELS, Hans. The Present Situation of Popular Religious Research in Flanders (Belgium). *Ethnology of Religion: Chapters from the European History of a Discipline*. Budapest: Academia of Science, 2004, p. 57–101.
- [12] GERMANAVIČIŪTĖ, Sandra. Tauragės liuteronų šeimos papročiai XX a. 3–5 dešimtmetyje. *Lietuvos aidas*, 2007, gegužės 17, Nr. 110, p. 4.
- [13] GIZEVIJUS, Eduardas. Kai kurie dar prieš keletą dešimtmečių buvę lietuvininkų gimtųjų ir krikštynų papročiai. *Lietuvininkai*. Vilnius: Vaga, 1970, p. 141–147.
- [14] GUDAITIS, Kristupas. Tauragės evangelikų liuteronų parapijos istorijos apybraiža. *Tautos Praeitis*. Istorijos ir gretimųjų sričių neperiodinis žurnalas. Chicago–Roma, 1967, t. 2, d. 3–4, p. 271–286.
- [15] HERMANN, Arthur. *Lietuvių ir vokiečių kaimynystė*. Straipsnių rinkinys. Vilnius: Baltos lankos, 2000. 323 p.
- [16] KAJACKAS, Algimantas. *Bažnyčia liturgijoje: liturgijos raida istorijoje*. Kaunas: Lietuvos katechetikos centras, 1998. 343 p.
- [17] KAPELERIS, Karlas. Kaip senieji lietuvininkai gyveno. *Lietuvininkai*. Vilnius: Vaga, 1970, p. 339–390.
- [18] LIUTERIS, Martynas. *Didysis katekizmas. 1529*. Kaunas: Judex, 2000. 164 p.
- [19] LUKŠAITĖ, Ingė. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmėtis – XVII a. pirmas dešimtmėtis*. Vilnius: Baltos lankos, 1999. 647 p.
- [20] MARDOSA, Jonas. Religious Ethnology and Trends in Studies of Folk Religion in Lithuania. *Ethnology of Religion: Chapters from the European History of a Discipline*. Budapest: Academia of Science, 2004, p. 159–174.
- [21] MAŽVYDAS, Martynas. *Pirmoji lietuviška knyga*. Redakcinė komisija. K. Korsakas (pirm.). Vilnius: Vaga, 1974. 345 p.
- [22] PAUKŠTYTĖ, Rasa. *Gimtuvės ir krikštynos Lietuvos kaimo gyvenime XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje*. Vilnius, 1999. 168 p.
- [23] PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, Rasa. Vaiko gimties socialinio įteisinimo papročiai. Iš: R. Paukštytė-Šaknienė, V. Savoniakaitė, Ž. Šaknys, I. Šidiškienė. *Lietuvos kultūra. Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai*. Sudarytojas Ž. Šaknys. Vilnius: LII 1-kla, 2012, p. 19–76.
- [24] PETKŪNAS, Darius. *Kaip krikštijamas evangelikas liuteronas?* 2009 05 04 [žiūrėta 2017 07 09]. Prieiga per internetą: <http://www.viskaskrikstynoms.lt/straipsniai/kaip-krikstijamas-evangelikas-liuteronas>.
- [25] PETRAITIS, Romualdas. Iniciacija. *Religijotyros žodynas*. Vilnius: Mintis, 1991, p. 154.
- [26] *Religinės bendruomenės*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009. 237 p.
- [27] RODRIGUEZ-BECERRA, Salvador. Anthropological Studies of Religion in Spain. *Ethnology of Religion: Chapters from the European History of a Discipline*. Budapest: Academia of Science, 2004, p. 288–350.
- [28] *Рождение ребенка в обрядах. Страны зарубежной Европы*. Москва: Наука, 1999. 516 с.

- [29] STANAITIS, Algirdas; STANAITIS, Saulius. Lietuvos gyventojų religijos ir jų paplitimas. *Geografija*, 2004, t. 40, Nr. 2, p. 26–33.
- [30] STREIKUS, Arūnas. *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1999)*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2002. 374 p.
- [31] ŠAKNYS, Žilvytis. *Jaunimo brandos apeigos Lietuvoje: XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje*. Vilnius: Pradai, 1996. 210 p.
- [32] *Šventasis Krikštas*. Prieiga per internetą: <http://www.liuteronai.lt/Liturgijos-projektas/Agenda/Sventasis-Krikstas>
- [33] *Šventasis Raštas. Senasis Testamentas*. T. I. Vilnius: Vaga, 1990. 605 p.
- [34] *Šventasis Raštas. Naujasis Testamentas*. Vilnius: Vaga: 1992. 638 p.
- [35] TOMAŠEVIČ, Alina; MARDOSA, Jonas. Jaunosios vainikėlis Pietryčių Lietuvos lenkų vestuvėse (XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje). *Acta Historica Universitatis Klaipedensis XV. Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija. Karinė istorija, archeologija, etnologija. History and Culture of Baltic Region: Lithuania and Poland. Military History, Archeology, Ethnology*. Klaipėda: Klaipėdos kolegija; Klaipėdos universiteto I-kl., 2007, p. 227–240.
- [36] УСТИНОВА, Марина Яновна. *Семейные обряды латышского городского населения в XX в.* Москва: Наука, 1980. 166 с.
- [37] VAIVADA, Vacys. *Katalikų Bažnyčia ir Reformacija Žemaitijoje XVI a.: esminiai raidos bruožai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto I-kl., 2004. 247 p.
- [38] VAN GENNEP, Arnold. *Perėjimo ritualai*. Vilnius: Aidai, 2010. 181 p.
- [39] ŽEMAITAITIS, Algirdas. *Tauragės liuteronų parapijai – 440 metų*. 2007 10 02 [žiūrėta 2017 07 19]. Prieiga per internetą: <http://reformacija.lt/wordpress/taurages-liuteronu-parapijai-440-metu/>

JONAS MARDOSA

Evangelical Lutheran Baptism in the Tauragė District in the Second Half of the Twentieth Century

Summary

The article deals with Evangelical Lutheran baptism in the Tauragė District in the second half of the twentieth century. The author gives an overview of a historical perspective of the Evangelical Lutherans in the district of Tauragė and introduces the features of the liturgical development of the Christian and Evangelical Lutheran sacrament of baptism and the basis of folk baptism. Ethnographic field research material and ethnological investigation are the primary material sources of this study. With the help of research material, the structure of the traditional Evangelical Lutheran Baptism in the Tauragė district is shown, with emphasis on the preparatory actions of baptism granting the Sacrament of the Baptism, and baptismal feasts. The author maintains that the essence of baptism of the Lithuanian Evangelical Lutherans is a common human ground, and because of that ground common features with the customs of the Catholic baptism are found. The customs of the ceremonies of Lutheran and Catholic baptism share many common points in the perspective of folk devotion.

In the Tauragė district, traditional Evangelical Lutheran baptismal rituals of the first half of the twentieth century have the following specific features: a two-day baptismal feast, decoration of baptismal clothes in myrtles, a baby carrier participating without the presence of the godparents in the granting of the Sacrament of Baptism and specific customs of the welcoming of the baptized infant. Changes in baptism took place in the second half of the twentieth century. The atheist ideology of the Soviet period and changes in people's lifestyle influenced the disappearance of some specific aspects of baptism, while others remained as a fact of ethno-cultural memory. The significance of entertainment in the ceremony has increased, the age of baptized infants has extended, the ritual position of the baby carrier and the tradition of decorating the baptism covering with myrtles have disappeared, and the parents of the infant, like guests, became only participants in the baptism ceremony in the church. After Lithuania regained its independence, the traditional structure of the baptism has remained, but the aspect of folk piety in baptism has shrunk due to the absence of magic practices.

Keywords: Tauragė, Evangelical Lutheran, christening, Sacrament of Baptism, baptism, folk piety, godparents